

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ

Факультет здоров'я людини
Кафедра фізичної культури і спорту

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до практичних занять з дисципліни

«МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ»

(для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності
А7 Фізична культура і спорт)

Укладач Т.С. ОСТРЯНКО, доц., канд.пед.наук

З А Т В Е Р Д Ж Е Н О:
на засіданні кафедри
фізичної культури і спорту
протокол № 9 від 24.04.2026 р.

Київ 2026

УДК 378.147-056.26/.36:796.011(07)

Методичні вказівки до практичних занять з дисципліни «Методика викладання у закладах вищої освіти в умовах інклюзивного навчання» (для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності А7 Фізична культура і спорт) / Укладач Т.С. Острянко. – Київ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2026. – 45 с.

Наведені матеріали, необхідні для виконання завдань до практичних занять з дисципліни «Методика викладання у закладах вищої освіти в умовах інклюзивного навчання». Матеріали містять опис основних методів, форм і засобів навчання, що забезпечують ефективну взаємодію зі здобувачами вищої освіти з особливими освітніми потребами. Методичні рекомендації включають завдання для практичних занять, кейси, ситуаційні вправи, питання для самоконтролю, що сприяють формуванню аналітичного мислення, розвитку педагогічної майстерності та здатності приймати обґрунтовані рішення у професійній діяльності.

Укладач:

Острянко Т.С.

к.пед.н, доцент, доцент кафедри фізичної культури і спорту

Рецензент: Наталія БАРНА, д.філос.н., проф., зав. кафедри журналістики та міжкультурних комунікацій СНУ імені Володимира Даля

© Острянко Т.С., 2026
© Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2026

ЗМІСТ

Передмова	5
1.Програма навчальної дисципліни «Методика викладання у закладах вищої освіти в умовах інклюзивного навчання».....	7
1.1 Теми практичних занять	12
1.2 Методи поточного та підсумкового контролю	12
1.3 Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти.....	14
2. Теми практичних занять	14
2.1 Основи методики викладання у вищій освіті та інклюзивного навчання.....	15
2.1.1 План	15
2.1.2 Завдання для здобувачів вищої освіти.....	15
2.1.3 Питання для самоконтролю	15
2.1.4 Методичні рекомендації	16
2.1.5 Література	16
2.2 Психологічні аспекти організації інклюзивного навчання у ЗВО	18
2.2.1 План	18
2.2.2 Завдання для здобувачів вищої освіти.....	19
2.2.3 Питання для самоконтролю	19
2.2.4 Методичні рекомендації	19
2.2.5 Література	20
2.3 Інклюзивне викладання як засіб інклюзивної взаємодії в освітньому середовищі закладу вищої освіти.....	21
2.3.1 План	21
2.3.2 Завдання для здобувачів вищої освіти.....	21
2.3.3 Питання для самоконтролю	23
2.3.4 Методичні рекомендації	23
2.3.5 Література	23
2.4 Методи, прийоми та засоби навчання в умовах інклюзії.....	24
2.4.1 План	25
2.4.2 Завдання для здобувачів вищої освіти.....	25
2.4.3 Питання для самоконтролю	26
2.4.4 Методичні рекомендації	26
2.4.5 Література	27
2.5 Педагогічні технології у викладацькій діяльності в умовах інклюзивного навчання.....	27
2.5.1 План	28
2.5.2 Завдання для здобувачів вищої освіти.....	28
2.5.3 Питання для самоконтролю	28
2.5.4 Методичні рекомендації.....	28
2.5.5Література.....	29
2.6 Методичні основи підготовки і проведення лекцій: з урахуванням інклюзивного підходу.....	30
2.6.1 План.....	31
2.6.2 Завдання для здобувачів вищої освіти.....	31
2.6.3 Запитання для самоконтролю.....	31
2.6.4 Питання для самоконтролю.....	32
2.6.5 Література.....	32
2.7 Методичні засади підготовки та проведення семінарських, практичних і лабораторних занять в умовах інклюзивного навчання.....	33
2.7.1 План.....	33

2.7.2 Завдання для здобувачів вищої освіти.....	33
2.7.3 Запитання для самоконтролю.....	34
2.7.4 Питання для самоконтролю.....	34
2.7.5 Література.....	35
2.8 Психологія особистості викладача як суб'єкта інклюзивного навчання.....	35
2.8.1 План.....	36
2.8.2 Завдання для здобувачів вищої освіти.....	36
2.8.3 Запитання для самоконтролю.....	36
2.8.4 Питання для самоконтролю.....	36
2.8.5 Література.....	37
2.9 Психологічні основи інклюзивного навчання здобувачів вищої освіти з різними порушеннями здоров'я та індивідуальними відмінностями.....	38
2.9.1 План.....	38
2.9.2 Завдання для здобувачів вищої освіти.....	39
2.9.3 Запитання для самоконтролю.....	39
2.9.4 Питання для самоконтролю.....	39
2.9.5 Література.....	40
Питання до іспиту.....	41

ПЕРЕДМОВА

Мета навчальної дисципліни – підготовка майбутніх фахівців до ефективного викладання дисциплін у вищій освіті в умовах інклюзивного навчання.

Завдання :

1. сформувати у здобувачів вищої освіти знання про особливості, дидактичні основи і принципи викладання у вищій освіті в умовах інклюзивного навчання;

2. розвинути у здобувачів вищої освіти уміння і навички ефективного управління освітнім процесом під час викладання в умовах інклюзивного навчання;

3. сформувати та розвинути педагогічні здібності, уміння та навички здобувачів вищої освіти з методики викладання різних форм занять в умовах інклюзивного навчання;

4. сприяти оволодінню здобувачами вищої освіти прийомами професійної самоосвіти і самовиховання у викладацькій діяльності в умовах інклюзивного навчання;

5. сприяти самопізнанню й особистісному розвитку здобувачів вищої освіти, як майбутніх викладачів закладів вищої освіти.

Згідно з вимогами ОПП здобувачі повинні **знати:**

1. сутність основних понять з методики викладання у вищій освіті;

2. основні концепції та принципи інклюзивного навчання у вищій освіті, що забезпечують доступність навчання студентів незалежно від їхніх особливостей;

3. специфіку організації та впровадження інклюзивного навчання осіб із особливими освітніми потребами з урахуванням особливостей їхньої взаємодії з іншим учасниками освітнього процесу в системі інклюзивної освіти

4. вимоги професійних стандартів викладацької діяльності в умовах інклюзивного навчання, включаючи етичні аспекти спілкування та взаємодії зі здобувачами вищої освіти.

вміти:

1. розробляти та застосовувати різні підходи, що дозволяють індивідуалізувати навчання для здобувачів з різними освітніми потребами;

2. застосовувати в освітньому процесі закладу вищої освіти новітні методи та методики викладання із урахуванням особливих освітніх потреб студентів;

3. розробляти і проводити різні форми заняття у вищій освіті (лекційні, практичні, семінарські, лабораторні, консультації) із застосуванням інклюзивного підходу; складати тести, націлені на перевірку поточних знань; використовувати активні методи навчання;

4. взаємодіяти з різними категоріями здобувачів вищої освіти, включаючи тих, хто потребує підтримки у навчання та/або додаткових ресурсів.

5. застосовувати методи оцінювання та моніторингу успішності здобувачів вищої освіти з різними типами особливих освітніх потреб для забезпечення їхнього розвитку та навчального прогресу.

У наслідок вивчення даного навчального курсу здобувач вищої освіти набуде наступних **компетентностей**:

- ЗК1. Здатність діяти соціально-відповідально та свідомо.
- ЗК2. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.
- ЗК3. Здатність до адаптації та дії в новій ситуації
- СК1. Здатність до критичного осмислення проблем у сфері фізичної культури і спорту, оригінального мислення та проведення досліджень.
- СК6. Здатність до самоосвіти, самовдосконалення та саморефлексії для успішної професіоналізації у сфері фізичної культури і спорту.
- СК7. Здатність планувати, організовувати та здійснювати самостійні наукові дослідження з проблем фізичної культури і спорту.

➤ СК9. Усвідомлювати принципи професійної та академічної етики і необхідність їх дотримання

та **результатів навчання:**

РН5. Розробляти і викладати спеціалізовані навчальні дисципліни у закладах вищої освіти.

РН6. Відшукувати необхідну інформацію у науковій літературі, базах даних, інших джерелах, аналізувати та оцінювати цю інформацію.

РН8. Організовувати ефективну роботу колективу, спрямовану на досягнення визначених цілей з урахуванням економічних, правових та етичних аспектів.

В процесі вивчення дисципліни здобувач вищої освіти отримує можливість формувати та розвивати *soft skills* – *комунікативні навички* (вміння чітко і доступно пояснювати навчальний матеріал для різних категорій студентів (у тому числі з особливими освітніми потребами); активне слухання та використання зворотного зв'язку; розвиток навичок ненасильницького спілкування); *навички адаптивності* (уміння змінювати методи та форми роботи залежно від потреб групи; швидко реагування на непередбачувані ситуації в інклюзивному середовищі); *організаційні навички* (планування занять з урахуванням диференційованого підходу; розподіл часу між студентами з різними потребами); *навички вирішення конфліктів* (вміння конструктивного розв'язання проблемних ситуацій між студентами; створення атмосфери взаємоповаги і безпечного середовища).

1. Програма навчальної дисципліни

«Методика викладання у закладах вищої освіти в умовах інклюзивного навчання»

Тема 1. Основи методики викладання у вищій освіті та інклюзивного навчання. Основні поняття методики викладання у вищій освіті як навчальної дисципліни. Мета, завдання та предмет методики викладання у закладах вищої освіти. Основні категорії методики викладання. Актуальні психолого-педагогічні проблеми викладання у вищій освіті. Сутність та загальна

характеристика інклюзивного навчання. Ключові поняття інклюзивної освіти. Основні терміни інклюзивного навчання: інвалідність, інклюзивне навчання, інклюзивна група, стереотип, ейджизм, ейблізм, гандикап, ксенофобія, інклюзивне освітнє середовище, суб'єкт інклюзивного навчання, особливі освітні потреби. Переваги інклюзивного навчання для всіх учасників освітнього процесу. Основні напрями розвитку інклюзивної освіти у закладах вищої освіти України.

Тема 2. Психологічні аспекти організації інклюзивного навчання у ЗВО. Сутність і специфіка психологічної безпеки інклюзивного освітнього середовища: поняття, основні чинники, потенційні ризики. Психологічна безпека особистості учасників освітнього процесу в умовах інклюзії. Основні характеристики та індикатори психологічної безпеки в умовах інклюзивного навчання (психологічна захищеність, задоволеність освітнім середовищем, референтна значущість). Психологічна напруга як чинник зниження рівня психологічної безпеки. Особливості забезпечення психологічної безпеки освітнього простору ЗВО в умовах інклюзивного навчання.

Тема 3. Інклюзивне викладання як засіб інклюзивної взаємодії в освітньому середовищі закладу вищої освіти. Сутність інклюзивного викладання та його роль у формуванні інклюзивної взаємодії. Сутність толерантності: психологічні підходи до її розуміння. Соціально-когнітивний підхід до дослідження толерантності. Шляхи формування толерантного ставлення до осіб з особливими освітніми потребами. Толерантність як поведінковий компонент особистості. Ейблізм (гандикапізм) як прояв інтолерантності в освітньому середовищі. Особливості взаємодії учасників освітнього процесу в умовах інклюзії. Міжособистісна взаємодія в інклюзивному навчанні: від формування інклюзивного мислення до розвитку комунікативної компетентності.

Тема 4. Методи, прийоми та засоби навчання в умовах інклюзії. Класифікація та загальна характеристика методів навчання з урахуванням різних освітніх потреб здобувачів вищої освіти. Наочні методи навчання в

інклюзивному середовищі: особливості використання ілюстрування, демонстрування, самостійне спостереження. Словесні методи навчання: адаптація пояснення, інструктажу, бесіди та розповіді з урахуванням доступності сприйняття інформації. Практичні методи навчання (виконання завдань, вправи, лабораторні, практичні роботи) із урахуванням диференціації та індивідуалізації. Активні методи навчання в умовах інклюзії: інтерактивне, проблемне, програмоване навчання в контексті залучення всіх учасників освітнього процесу. Форми та методи активного групового навчання в інклюзивному середовищі. Ділова гра як метод навчання; можливості застосування з урахуванням різних можливостей здобувачів вищої освіти. Метод «круглого столу» в освітньому процесі як інструмент організації рівноправної взаємодії. Мозковий штурм як спосіб включення кожного учасника у генерацію ідей. Кейс-метод: зміст та особливості використання в умовах різнорівневої підготовки здобувачів вищої освіти. Використання ігрових методів та технологій в інклюзивному навчанні. Адаптація ігрових практик до можливостей здобувачів вищої освіти.

Тема 5. Педагогічні технології у викладацькій діяльності в умовах інклюзивного навчання. Технології навчання на основі проблемних ситуацій в інклюзивному освітньому середовищі. Технології поетапного засвоєння навчального матеріалу з урахуванням індивідуальних можливостей здобувачів вищої освіти. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі в умовах інклюзивного середовища. Технології модульної організації навчання з елементами диференціації. Особистісно-орієнтовані технології в інклюзивному освітньому процесі. Технології дистанційного навчання з урахуванням різних освітніх потреб.

Тема 6. Методичні засади підготовки та проведення лекції з урахуванням інклюзивного підходу. Значення лекції у вищій освіті: сильні сторони та обмеження лекційної форми. Типи лекцій та структурні компоненти. Підходи до підготовки та проведення лекції. Психологічні особливості організації інклюзивної лекції. Розробка та проведення інклюзивної лекції.

Тема 7. Методичні засади підготовки та проведення семінарських, практичних і лабораторних занять в умовах інклюзивного навчання. Роль і значення та функції практичних форм навчання у закладах вищої освіти в умовах інклюзії. Особливості підготовки та проведення семінарських, практичних, лабораторних занять з урахуванням різних освітніх потреб здобувачів вищої освіти. Організація та педагогічний супровід самостійної роботи здобувачів вищої освіти як складової навчального процесу в інклюзивному освітньому середовищі. Форми та види самостійної роботи з урахуванням принципів доступності та диференціації.

Тема 8. Психологія особистості викладача як суб'єкта інклюзивного навчання. Загальна характеристика викладача як суб'єкта інклюзивного освітнього процесу. Ціннісні орієнтації та професійна культура викладача в умовах інклюзії. Індивідуально-психологічні особливості педагогів та їх вплив на ефективність інклюзивного навчання. Психологічна готовність викладача до професійної діяльності в інклюзивному освітньому середовищі закладу вищої освіти: структура, компоненти, рівні сформованості. Розвиток інклюзивної компетентності викладача як необхідної умови ефективної педагогічної взаємодії. Психологічні бар'єри у професійній діяльності викладача в умовах інклюзії та шляхи їх подолання. Особливості педагогічного спілкування зі здобувачами вищої освіти з різними освітніми потребами та нозологіями. Етичні засади взаємодії викладача в інклюзивному середовищі. Педагогічна фасилітація як людиноцентричний підхід у навчанні. Труднощі викладацької діяльності в умовах інклюзивного освітнього середовища та способи їх подолання.

Тема 9. Психологічні основи інклюзивного навчання здобувачів вищої освіти з різними порушеннями здоров'я та індивідуальними відмінностями. Здобувач вищої освіти з особливими освітніми потребами як суб'єкт освітньої діяльності. Психологічні особливості: самооцінка, образ «Я», внутрішні та зовнішні суперечності (комплекс гандикапу). Стереотипи щодо здобувачів вищої освіти з різними порушеннями в інклюзивному середовищі

(порушення слуху, зору, опорно-рухового апарату, мовлення) та їх вплив на взаємодію в освітньому процесі. Особливості сприйняття учасників освітнього процесу з урахуванням расових, гендерних, культурних, релігійних та етнічних відмінностей. Психологічні аспекти соціалізації здобувачів вищої освіти з особливими освітніми потребами у закладі вищої освіти.

На вивчення навчальної дисципліни **«Методика викладання у закладах вищої освіти в умовах інклюзивного навчання»** для здобувачів денної форми навчання відводиться: кількість годин – 120; кількість кредитів ECTS – 4; лекції – 14 год., практичні – 18 год., самостійна робота студентів – 88 год. Для здобувачів заочної форми навчання: кількість годин – 120; кількість кредитів ECTS – 4; лекції – 2 год., практичні – 2 год., самостійна робота студентів – 116 год.

Екзамен є підсумковою формою контролю, виставляється за результатами роботи здобувача вищої освіти у семестрі (виконання здобувачем семестрових самостійних завдань, відповідей на практичних заняттях та оцінок поточного контролю).

1.1. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Тема 1. Основи методики викладання у вищій освіті та інклюзивного навчання.	2
2	Тема 2. Психологічні аспекти організації інклюзивного навчання у ЗВО.	2
3	Тема 3. Інклюзивне викладання як засіб інклюзивної взаємодії в освітньому середовищі закладу вищої освіти.	2
4	Тема 4. Методи, прийоми та засоби навчання в умовах інклюзії.	2
5	Тема 5. Педагогічні технології у викладацькій діяльності в умовах інклюзивного навчання.	2
6	Тема 6. Методичні засади підготовки та проведення лекції з урахуванням інклюзивного підходу	2
7	Тема 7. Методичні засади підготовки та проведення семінарських, практичних і лабораторних занять в умовах інклюзивного навчання	2
8	Тема 8. Психологія особистості викладача як суб'єкта інклюзивного навчання	2
9	Тема 9. Психологічні основи інклюзивного навчання здобувачів вищої освіти з різними порушеннями здоров'я та індивідуальними відмінностями	2

1.2. Методи поточного та підсумкового контролю

Поточний контроль проводиться шляхом спілкування із здобувачами вищої освіти під час лекцій, а також на практичних заняттях. Крім того, здобувачі вищої освіти виконують самостійну роботу з даної дисципліни.

Бали, які набрані здобувачем вищої освіти під час поточного контролю, дораховуються до підсумкового контролю. 2/3 частини матеріалу дисципліни відводиться на самостійне опанування, 1/3 – аудиторна робота. Перевірка самостійної роботи здійснюється у вигляді виконаних завдань, складених викладачем відповідно до тем, передбачених робочою програмою.

Семестровий контроль за результатами вивчення дисципліни проводиться шляхом зваженого додавання результатів поточного/або модульного контролю та постановки підсумкової оцінки до екзаменаційної відомості. Варіанти завдань до самостійної роботи знаходяться в пакеті документів на дисципліну.

На практичному занятті передбачається здійснення усного та письмового опитування, термінологічний диктант, самостійна робота, тестування, складання таблиць, розв'язання практичних ситуацій. Оцінки доводяться до відома здобувачів вищої освіти до початку сесії.

Робота на практичному занятті:

Усне опитування – це найбільш поширеніший метод перевірки рівня засвоєння теоретичних знань у навчальній діяльності. Його використання сприяє оволодінню логічним мисленням, формуванню та розвитку навичок аргументувати, висловлювати свої думки грамотно, переконливо обстоювати власну думку. Даний вид опитування передбачає відповіді студентів на визначені викладачем запитання практичного заняття.

Максимальна кількість балів, яку студент може набрати на практичному занятті із даного виду опитування передбачена робочою програмою навчальної дисципліни.

Вирішення практичних ситуаційних завдань проводиться на занятті за допомогою використання методу груп. Студенти об'єднуються у групи та пропонується проблемне запитання чи реальна практична ситуація, яка потребує вирішення. Студенти за допомогою методу дискусії обговорюють проблему зазначену викладачем і презентують спільне вирішення проблеми.

Оцінюючи вирішення поставленої проблеми, викладач керується такими критеріями: повнота та послідовність відповіді, правильність нормативного та наукового обґрунтування, можливість поєднання теоретичного матеріалу в реальній проблемній ситуації.

Експрес-опитування на практичному занятті проводиться на початку кожного заняття (5-10) хвилин. Студентам пропонується дати письмові відповіді на одне запитання із попереднього практичного заняття.

Метою проведення письмового опитування є перевірка залишкових знань студентів до попереднього практичного заняття та вміння змістовно та коротко викласти окремі питання теми.

Оцінюючи відповідь, викладач керується такими критеріями: повнота, правильність та стислість відповіді, логіка і аргументованість викладу думок.

1.3 Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти

Інструменти і завдання	Кількість балів	
	Для денної форми навчання	Для заочної форми навчання
Участь в обговоренні, опитування	45 (9 практичних до 5 балів за 1 ПЗ)	20
Самостійна робота (завдання до тем)	15	40
Екзаменаційний тест	40	40
Разом	100	

2. Теми практичних занять

2.1 Практичне заняття 1

Тема: «Основи методики викладання у вищій освіті та інклюзивного навчання»

Мета: сформувати у здобувачів вищої освіти цілісне розуміння основних понять і термінів інклюзивного навчання, а також розвинути усвідомлення сутності, принципів та цінностей інклюзивної освіти.

Завдання:

- розвинути здатність аналізувати переваги інклюзивного навчання для всіх його суб'єктів; формувати толерантне ставлення та критичне мислення щодо соціальних стереотипів та дискримінаційних практик;
- сприяти набуттю практичних умінь визначати та обґрунтовувати ефективні шляхи розвитку інклюзивної освіти у закладах вищої освіти України, а також готовності до впровадження інклюзивних підходів у професійній діяльності.

Основні поняття: *інклюзивне навчання, інвалідність, особливі освітні потреби, інклюзивна група, стереотип, ейджизм, ейблізм, суб'єкти інклюзивного навчання.*

2.1.1. План:

1. Визначити та проаналізувати зміст понять: інклюзія, особливі потреби, особливі освітні потреби, інклюзивне навчання, інклюзивне викладання, здобувач вищої освіти з інвалідністю, інклюзивна група.
2. Проблеми, які виникають у процесі взаємодії з людьми з особливими освітніми потребами (порушення зору, слуху, рухові порушення) в умовах інклюзії.
3. Переваги інклюзивного навчання для його суб'єктів.
4. Шляхи розвитку інклюзивної освіти у закладі вищої освіти в Україні.

2.1.2. Завдання для здобувачів вищої освіти:

Вирішити ситуацію 1: У групі є здобувач вищої освіти, який користується кріслом колісним. Викладач намагається завжди допомагати йому навіть тоді, коли він не потребує допомоги. **Завдання:** які терміни з переліку (ейблізм, гандикап, стереотип) можна застосувати до ситуації і як правильно діяти.

Вправа: сформулювати ідеї, як зробити університет інклюзивним. Подати інформацію систематизовано (інфраструктура, навчальні матеріали, ставлення викладачів і студентів, співпраця з громадськістю).

2.1.3. Питання для самоконтролю:

- Які цінності лежать в основі інклюзивної освіти?
- Які основні характеристики інклюзивної групи?
- Які переваги інклюзивного навчання для здобувачів вищої освіти без особливих освітніх потреб?
- У чому відмінність інклюзивного навчання від інтегрованого?
- Що означає термін «ксенофобія»? Як вона може проявлятися в освітньому середовищі?
- Які наслідки має ейблізм для здобувачів вищої освіти з особливими освітніми потребами?

2.1.4. Методичні рекомендації:

Під час підготовки відповіді на *перше питання* практичного заняття, з'ясуйте сутність і співвідношення основних понять інклюзивної освіти. Визначте, що таке інклюзія, особливі потреби, особливі освітні потреби, інклюзивне викладання. У чому полягає сутність поняття «інклюзивна група», «здобувач вищої освіти з інвалідністю»? Проаналізуйте відмінності та взаємозв'язки між цими категоріями.

Підготовка відповіді на *друге питання* практичного заняття вимагає з'ясування основних труднощів, що виникають у процесі взаємодії з особами з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання. Проаналізуйте специфіку комунікації та взаємодії зі здобувачами вищої освіти з порушеннями зору, слуху, опорно-рухового апарату. Визначте можливі бар'єри та шляхи їх подолання.

Під час підготовки *третього питання* практичного заняття проаналізуйте переваги інклюзивного навчання для різних учасників освітнього процесу. Визначте, які позитивні ефекти інклюзія має для здобувачів вищої освіти з особливими освітніми потребами, здобувачів вищої освіти без особливих освітніх потреб, викладачів і освітнього середовища загалом.

Підготовка відповіді на *четверте питання* передбачає вивчення теоретичних і практичних засад розвитку інклюзивної освіти у закладі вищої освіти в Україні. З'ясуйте основні напрями та умови впровадження інклюзії у закладах вищої освіти (далі – ЗВО). Які сучасні підходи та стратегії розвитку інклюзивної освіти застосовуються в Україні? Проаналізуйте концептуальні засади розвитку інклюзивної освіти та можливості їх реалізації у практиці вищої школи.

2.1.5. Література:

1. Губарь О.Г., Демидова Ю.О. Роль педагога у впровадженні інклюзивної освіти: компетентності та підходи. *Академічні візії*. 2023. №26. С. 14–18.
2. Закон України «Про освіту» (2017). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

3. Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» (1991 р., зі змінами від 2021 р.)
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text>
4. Закон «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (2005 р., зі змінами від 2020 р.). URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>
5. Захарчук М.Є. Проблеми формування професійної компетентності викладача в умовах впровадження інклюзивної освіти в Україні.
URL:<http://gnpu.edu.ua/files/naukovi%20chitanny/pedagogika/ZaharchukKluchkovska.htm>.
6. Конституція України (1996) URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
7. Крамар С. Б., Жаріков М. Ю., Назарова Д. І., Бондаренко З. П. Інклюзивна освіта у закладах вищої освіти: мета, завдання, напрями розвитку. *Гуманітарні питання медицини і проблеми викладання у вищій школі*. 2022. Том 7. № 2 (36). С.214–219.
8. Міщенко М. Психологічний супровід студентів з особливими потребами.
URL:<https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/123456789/12794/1/Psychologichniy%20suprovid%20studetiv%20z%20osoblyvymy%20potrebamy.pdf>
9. Національна стратегія розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року (2024) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/527-2024-%D1%80#Text>
- 10.Острянюк Т.С. Соціально-психологічні бар'єри розвитку інклюзивного освітнього середовища в Україні //The I International Science Conference on Multidisciplinary Research, January 19 – 21, 2021, Berlin, Germany. P.704-705.
11. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах вищої освіти. Постанова КМУ ВІД 2019 р. №635. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/635-2019-п#Text>.
12. Термінологія законодавства. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/term/27863>

13. Чеський Університет Масарика: Як зробити навчання доступним для всіх
URL: <https://osvitoria.media/ru/experience/cheskyj-universytet-imeni-masaryka-yak-zrobyty-navchannyadostupnym-dlya-vsih-2/>

14. Шевчук Г.Й. Інклюзивна освіта у вищій школі: виклики та перспективи. *Академічні студії. Серія «Педагогіка»*. 2021. №2(3). С. 151–157.

2.2 Практичне заняття 2

Тема: Психологічні аспекти організації інклюзивного навчання у ЗВО.

Мета: сформувати у здобувачів вищої освіти цілісне розуміння психологічних аспектів організації інклюзивного навчання у закладі вищої освіти, розкрити сутність психологічної безпеки освітнього середовища, її чинники, індикатори та ризики, а також розвинути здатність аналізувати умови забезпечення психологічної безпеки в інклюзивному освітньому середовищі.

Завдання:

- проаналізувати сутність психологічної безпеки інклюзивного освітнього середовища;
- визначити основні чинники та ризики психологічної безпеки;
- охарактеризувати психологічну безпеку особистості учасників освітнього процесу;
- розкрити основні індикатори психологічної безпеки;
- дослідити вплив психологічної напруги на освітній процес;
- визначити шляхи збереження психологічної безпеки в умовах інклюзивного навчання.

Основні поняття: *інклюзивне освітнє середовище; психологічна безпека; психологічна захищеність; психологічна напруга; референтна значущість; задоволеність освітнім середовищем.*

2.2.1. План:

1. Сутність та особливості психологічної безпеки освітнього середовища ЗВО в умовах інклюзивного навчання.
2. Психологічна безпека учасників освітнього процесу.

3. Основні характеристики та індикатори визначення психологічної безпеки в умовах інклюзивного навчання.
4. Психологічна напруга як чинник зниження рівня психологічної безпеки в інклюзивному освітньому середовищі.
5. Умови створення безпечного інклюзивного середовища.

2.2.2. Завдання для здобувачів вищої освіти:

1. Скласти есе на тему: «Що для мене означає бути психологічно захищеним в умовах інклюзивного викладання» (з позиції викладача).
2. **Вирішити ситуацію 1:** у групі навчається здобувач вищої освіти з порушенням зору. Деякі однокласники вважають, що він не зможе виконувати складні завдання на рівні з іншими. Йому рідко довіряють відповідальні ролі у групових проєктах. **Завдання:** визначте, які соціально-психологічні явища проявляються в цій ситуації. Як це впливає на психологічну безпеку здобувача вищої освіти? Яку роль має відігравати викладач у подолання стереотипів? Запропонуйте методи формування толерантного середовища.
3. **Вирішити ситуацію 2:** здобувачка вищої освіти має хронічне захворювання, через що має занижену самооцінку, сумніви у власних можливостях, часто відмовляється від участі в навчальних активностях, навіть, коли має достатній рівень знань. **Завдання:** проаналізуйте прояви внутрішніх психологічних бар'єрів. Які методи підтримки може застосувати викладач?

2.2.3. Питання для самоконтролю:

- У чому полягає сутність психологічної безпеки інклюзивного освітнього середовища?
- Які основні чинники впливають на рівень психологічної безпеки учасників освітнього процесу?
- Які індикатори дозволяють оцінити психологічну безпеку в умовах інклюзивного навчання?

2.2.4. Методичні рекомендації:

Під час підготовки відповіді на перше питання практичного заняття необхідно з'ясувати сутність психологічної безпеки інклюзивного освітнього середовища. Проаналізуйте основні чинники, що впливають на психологічну безпеку та можливі ризики її порушення.

Підготовка відповіді на *друге питання* практичного заняття вимагає з'ясування особливостей психологічної безпеки особистості учасників освітнього процесу. Проаналізуйте як інклюзивне середовище впливає на емоційний стан, самопочуття та взаємодію здобувачів вищої освіти і викладачів.

Під час підготовки відповіді на *третьє питання* проаналізуйте основні характеристики та індикатори психологічної безпеки. Визначте, у чому проявляється психологічна захищеність, задоволеність освітнім середовищем, референтна значущість.

Підготовка відповіді на *четверте питання* плану передбачає аналіз психологічної напруги як чинника зниження рівня психологічної безпеки. З'ясуйте причини виникнення та її наслідки для учасників освітнього процесу. Які способи її подолання можна застосувати?.

Під час підготовки *п'ятого питання* практичного заняття проаналізуйте особливості забезпечення психологічної безпеки освітнього простору закладу вищої освіти в умовах інклюзивного навчання. Визначте ефективні підходи, методи, умови створення безпечного інклюзивного середовища.

2.2.5. Література:

1. Клопота Є.А. Професійне становлення та психологічний супровід осіб з глибоким порушенням зору. URL: <http://ap.uu.edu.ua/article/61>

2. Ляховець Л.О., Острянюк Т.С. Щербата В.Г. Психологічна готовність вчителів загальноосвітньої школи до роботи в інклюзивних класах. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Психологія*. 2023. Т. 34 (73) № 4. С. 67-73.

3. Османова А.М., Острянюк Т.С. Соціально-психологічна підтримка та реабілітація здобувачів вищої освіти з інвалідністю. *Інклюзія і суспільство*. № 1(9).2025. С.107–113. DOI: <https://doi.org/10.32782/2787-5137-2025-1-13>.

4. Острянюк Т.С. Роль педагогічних працівників у формуванні інклюзивної культури в професійно-технічних навчальних закладах. Психолого-педагогічні аспекти навчання дорослих у системі неперервної освіти: збірник матеріалів Х Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (12 грудня 2024 року, м. Біла Церква). Частина 2. БІНПО ДЗВО «УМО» НАПН України / Наукова редакція: Юлія Герасименко, Юлія Грибовська, Зоя Шарлович. Видавництво: MANS w Łomży, Біла Церква - Ломжа, 2025, с. 88-91.

5. Острянюк Т.С. Психологічна безпека особистості учня як фактор розвитку його творчого потенціалу в умовах інклюзивного навчання. Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти: збірник матеріалів VIII Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 26-27 березня 2024 р.) / за ред. Н.О. Пахальчук, Т.М.Кривошеї; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, факультет дошкільної і початкової освіти імені Валентини Волошиної. Вінниця, 2024. Вип. 13. С.251–253.

6. Слюсаревський М.М. Психологічна безпека людини в онтологічному і гносеологічному вимірах. Замість післямови // Життєвий світ і психологічна безпека людини в умовах суспільних змін. Реферативний опис роботи / М. М. Слюсаревський, Л. А. Найдьонова, Т. М. Титаренко, В. О. Татенко, П. П. Горностаї, О. М. Кочубейник, Б. П. Лазоренко. – Київ : Талком, 2020. 318 с.

7. Шинкар М.І. Психологічна безпека особистості студента. https://psych.vernadskyjournals.in.ua/journal/1_2021/15.pdf.

2.3 Практичне заняття 3

Тема: Інклюзивне викладання як засіб інклюзивної взаємодії в освітньому середовищі закладу вищої освіти.

Мета: сформувати у здобувачів вищої освіти цілісне уявлення про інклюзивне викладання як засіб забезпечення ефективної взаємодії в освітньому середовищі закладу вищої освіти, розкрити психологічні основи толерантності та особливості міжособистісної взаємодії в умовах інклюзії та розвинути здатність аналізувати прояви інтолерантності та способи їх подолання.

Завдання:

- проаналізувати сутність інклюзивного викладання;
- розкрити психологічні підходи до розуміння толерантності;
- охарактеризувати соціально-когнітивний підхід до вивчення толерантності;
- визначити шляхи формування толерантного ставлення до осіб з особливими освітніми потребами;
- проаналізувати прояви ейблізму як форми інтолерантності.

Основні поняття: *інклюзивне викладання; інклюзивна взаємодія; поведінковий компонент толерантності; інтолерантність; інклюзивне мислення; міжособистісна взаємодія.*

2.3.1. План:

1. Сутність інклюзивного викладання як педагогічного підходу.
2. Психологічні підходи до розуміння толерантності.
3. Соціально-когнітивний підхід до дослідження толерантності.
4. Шляхи формування толерантного ставлення до осіб з особливими освітніми потребами.

2.3.2. Завдання для здобувачів вищої освіти:

1. Скласти Словник толерантності, який необхідний для викладання в умовах інклюзивного навчання у вищій освіті.
2. **Вирішити ситуацію 1:** у групі навчається здобувачка вищої освіти з мовленнєвими труднощами. Під час відповідей вона говорить повільно та іноді робить паузи. Деякі одногрупники починають перебивати її або завершувати її думки замість неї. Викладач не втручається, вважаючи це нормальним темпом роботи у групі. З часом студентка стає замкненою та

уникає усних відповідей. **Завдання:** визначте, порушення принципів інклюзивного викладання. Проаналізуйте рівень толерантності у групі. Які психологічні наслідки має така ситуація для студентки? Запропонуйте стратегії формування інклюзивної взаємодії.

2.3.3. Питання для самоконтролю:

- У чому полягає сутність інклюзивного викладання?
- Яку роль відіграє інклюзивне викладання у формуванні взаємодії в освітньому середовищі?
- Які основні прояви ейблізму як форми інтолерантності?
- Які чинники впливають на формування толерантного ставлення до осіб з особливими освітніми потребами?

2.3.4. Методичні рекомендації:

Під час підготовки відповіді на *перше питання* практичного заняття необхідно проаналізувати сутність інклюзивного викладання як педагогічного підходу. Визначте його роль у формуванні інклюзивної взаємодії між учасниками освітнього процесу.

Підготовка *другого питання* плану передбачає з'ясування основних психологічних підходів до розуміння толерантності. У чому полягає її сутність та значення в освітньому середовищі?

Під час підготовки *третього питання* проаналізуйте соціально-когнітивний підхід до дослідження толерантності та його значення для формування поведінкових моделей.

Підготовка *четвертого питання* вимагає визначення шляхів формування толерантного ставлення до осіб з особливими освітніми потребами та аналізу педагогічних умов його розвитку.

2.3.5. Література:

1. Аріщенко А. Інклюзивний освітній простір ЗВО України: сучасний стан та перспективи розвитку. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2018. № 5. С. 381-389. URL: <https://pedscience.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/10/37.pdf>

2. Данілавичюте Є.А., Литовченко С.В. стратегії викладання в інклюзивному навчальному закладі: навчально-методичний посібник /За ред.А.А.Колупаєвої. К.: Видавнича група «А.С.К.», 2012. 360 с.

3. Інклюзивне навчання осіб з інвалідністю у системі вищої освіти України: колективна монографія. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. 138 с.

4. Михальчук Ю. О. Толерантність щодо інклюзії: соціально-психологічний аспект вивчення. *Теорія і практика сучасної психології*. 2018.№4. С. 90–95.

5. Острянюк Т.С. Роль педагогічних працівників у формуванні інклюзивної культури в професійно-технічних навчальних закладах. Психолого-педагогічні аспекти навчання дорослих у системі неперервної освіти: збірник матеріалів Х Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (12 грудня 2024 року, м. Біла Церква). Частина 2. БІНПО ДЗВО «УМО» НАПН України / Наукова редакція: Юлія Герасименко, Юлія Грибовська, Зоя Шарлович. Видавництво: MANS w Łomży, Біла Церква - Ломжа, 2025, с. 88-91.

6. Острянюк Т.С., Поджинська О.О. Розвиток навичок психологічної стійкості студентської молоді в умовах військового часу : когнітивно-поведінковий підхід / Psychological patterns of social processes and personality development in modern society : scientific monograph. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2024. P.159-172.

7. Стинська В.В. Методика викладання у вищій школі: навчальний посібник. Івано-Франківськ, 2022.180 с.

2.4 Практичне заняття 4

Тема: Методи, прийоми та засоби навчання в умовах інклюзії.

Мета: сформувати у здобувачів вищої освіти систему знань про методи, прийоми та засоби навчання в умовах інклюзії, розкрити особливості їх адаптації до різних освітніх потреб студентів, а також розвинути навички

аналізу та добору ефективних педагогічних технологій для забезпечення доступного та рівноправного навчання.

Завдання:

- проаналізувати класифікацію методів навчання з урахуванням інклюзивного підходу;
- розкрити особливості використання наочних методів в інклюзивному середовищі;
- охарактеризувати адаптацію словесних методів навчання з урахуванням індивідуалізації та диференціації;
- розглянути особливості групових форм роботи в інклюзивному освітньому середовищі.

Основні поняття: *методи навчання; засоби навчання; наочні методи; словесні методи; практичні методи; кейс-метод; ділова гра; круглий стіл; ігрові технології.*

2.4.1. План:

- 1.Класифікація методів навчання в умовах інклюзії.
- 2.Особливості використання наочних методів навчання в інклюзивному середовищі.
- 3.Адаптація словесних методів навчання.
- 4.Активні та групові методи навчання як інструменти залучення всіх здобувачів вищої освіти до освітнього процесу.
- 5.Можливості використання ігрових технологій, ділових ігор, кейс-методів в умовах інклюзії.

2.4.2. Завдання для здобувачів вищої освіти:

1. Представити питання плану із застосуванням будь-якого методу (на вибір студента).
2. Вирішити ситуацію 1: Ви – викладач, якому потрібно провести заняття для студентів на тему: «Фізична активність як засіб збереження здоров'я та профілактики стресу». Як залучити всю групу до активної роботи і провести заняття цікаво?

3. Скласти міні-сценарій заняття, використавши декілька активних методів (дискусування, мозковий штурм, рольова гра, кейс-метод) та один інтерактивний метод (робота в парах, метод дебатів тощо). Врахуйте невеликий руховий елемент (коротка розминка, дихальні техніки тощо).

2.4.3. Питання для самоконтролю:

- Які особливості класифікації методів навчання в умовах інклюзивного підходу?
- У чому полягає специфіка використання наочних методів навчання в інклюзивному середовищі?
- Як здійснюється адаптація словесних методів навчання для забезпечення доступності інформації?
- Яку роль відіграють активні методи навчання у залученні всіх здобувачів вищої освіти?
- У чому полягає значення ігрових та кейс-методів у інклюзивному навчанні?

2.4.4. Методичні рекомендації:

Під час підготовки відповіді на *перше питання* практичного заняття необхідно проаналізувати класифікацію методів навчання в умовах інклюзії. Зверніть увагу на необхідність урахування різних освітніх потреб здобувачів вищої освіти.

Підготовка *другого питання* передбачає з'ясування особливостей використання наочних методів навчання в інклюзивному освітньому середовищі. Визначте роль ілюстрацій, демонстрацій та самостійного спостереження.

Під час підготовки *третього питання* практичного заняття проаналізуйте адаптацію словесних методів навчання (пояснення, розповідь) з урахуванням доступності та зрозумілості навчальної інформації.

Підготовка *четвертого питання* плану практичного заняття передбачає розгляд активних та групових методів навчання як інструментів залучення всіх здобувачів вищої освіти до освітнього процесу.

Під час підготовки *п'ятого питання* проаналізуйте можливості використання ігрових технологій, ділових ігор, кейс-методу, мозкового штурму, круглого столу в умовах інклюзії.

2.4.5. Література:

1. Гнатюк І. Методи інклюзивного навчання. URL: <https://dpsz2018.blogspot.com/2018/11/blog-post94.html>.

2. Методичні рекомендації для закладів вищої освіти. Включення в освітній процес осіб з особливими освітніми потребами. 2024. URL: https://projects.lnu.edu.ua/smart-pl/wp-content/uploads/sites/14/2024/10/01_UA_Metod_D_4_2.pdf

2.5 Практичне заняття 5

Тема: Педагогічні технології у викладацькій діяльності в умовах інклюзивного навчання

Мета: сформувати у здобувачів вищої освіти систему знань про педагогічні технології у викладацькій діяльності в умовах інклюзивного навчання, розкрити особливості їх застосування з урахуванням індивідуальних освітніх потреб здобувачів вищої освіти та розвинути навички аналізу ефективних технологічних підходів у сучасному освітньому процесі.

Завдання:

- проаналізувати сутність педагогічних технологій в інклюзивному освітньому середовищі;
- розкрити особливості технологій проблемного навчання;
- охарактеризувати технології поетапного засвоєння навчального матеріалу;
- розглянути особливості особистісно-орієнтованого підходу;
- охарактеризувати технології дистанційного навчання в умовах інклюзії.

Основні поняття: *педагогічні технології; проблемне навчання; поетапне засвоєння знань; диференціація; індивідуалізація; дистанційне навчання; особистісно-орієнтоване навчання.*

2.5.1. План:

1. Сутність педагогічних технологій в умовах інклюзивного навчання.
2. Технології проблемного навчання в інклюзивному освітньому середовищі.
3. Особистісно-орієнтовані технології. Модульне навчання.
4. Дистанційне навчання та його адаптація до освітніх потреб здобувачів вищої освіти.

2.5.2. Завдання для здобувачів вищої освіти:

1. Підготувати Глосарій (10-12 термінів) на тему «Педагогічні технології у викладацькій діяльності в умовах інклюзивного навчання (наприклад, технології проблемного навчання, інтерактивні технології тощо). Скласти перелік педагогічних технологій, які можна застосувати в інклюзивному освітньому середовищі, з коротким описом їхніх переваг.
2. Вирішити ситуацію 1: у групі навчається здобувач вищої освіти з порушенням слуху. Викладач використовує субтитровані відео, жести, візуальні підказки, а також залучає оногруппників до створення спільних презентацій. Як викладачу забезпечити рівний доступ до навчальних матеріалів?

2.5.3. Питання для самоконтролю:

- Чим педагогічна технологія відрізняється від методики навчання?
- Які існують класифікації педагогічних технологій?
- Що означає технологічний підхід у сучасній інклюзивній освіті?
- Як впровадження технологій впливає на роль викладача і студента?
- Які особливості технологій проблемного навчання в інклюзивному освітньому середовищі?
- У чому полягають особливості модульного та особистісно-орієнтованого навчання?
- Які можливості та обмеження має дистанційне навчання в умовах інклюзії?

2.5.4. Методичні рекомендації:

Під час підготовки відповіді на *перше питання* практичного заняття необхідно проаналізувати сутність педагогічних технологій та визначити їх роль у забезпеченні ефективного інклюзивного навчання.

Підготовка *другого питання* передбачає розгляд технології проблемного навчання та їх застосування в інклюзивному освітньому середовищі.

Підготовка *третього питання* практичного заняття вимагає розгляду модульних та особистісно-орієнтованих технологій навчання з урахуванням диференціації.

Підготовка *четвертого питання* плану практичного заняття передбачає аналіз особливостей дистанційного навчання та його адаптації до різних освітніх потреб здобувачів.

2.5.5. Література:

1. Арабаджи А.Ю., Казак В.Ю., Капустіна Т.В. Методичні засади дистанційного супроводу фізичного виховання студентів технічних університетів на шляху від теоретичних знань до індивідуальної оздоровчої практики. Здоров'я нації і вдосконалення фізкультурно-спортивної освіти: матеріали 6-ї Міжнар. нуак.-практ. конф., присвяч. пам'яті А.Г. Дюбієва, 15-16 квітня 2026 / гол. Ред. А.В. Кіпенський; Нац. техн. Ун-т «Харків. політехн. ін-т». Харків, 2026. С. 447–450.

2. Вітвицька С.С. Педагогіка вищої школи: практикум. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2023. 174 с.

3. Дубасенюк О.А. Інноваційні освітні технології та методики в системі професійно-педагогічної підготовки. Професійна педагогічна освіта: інноваційні технології та методики: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім.І.Франка, 2009. С. 14–47.

4. Колупаєва А.А., Таранченко О.М. Інклюзія: покроково для педагогів: навчально-методичний посібник (Серія «Інклюзивна освіта»). Київ, 2023. 232 с.
URL:<https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/739317/1/Kolupaeva.Taranchenko.Inclusia.Pokrokov.pdf>

5. Муращенко Т.В. Змішане та дистанційне навчання як умова якісної освіти. *Відкрите освітнє середовище сучасного університету*. 2017. №3. URL: <https://openedu.kubg.edu.ua/journal/index.php/openedu>

6. Острянюк Т.С. Педагогічні технології вищої школи в контексті психології відновлення. Актуальні питання сучасної педагогіки: творчість, майстерність, професіоналізм: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції, (Комунальний заклад вищої освіти „Кременчуцька гуманітарно-технологічна академія” Полтавської обласної ради, 21.03.2025) / [редактор-упорядник: Т. В. Кулікова] Кременчук: Методичний кабінет, 2025. 548 с. С.33–37.

7. Сергієнко Ю.П., Головащенко Р.В., Чаплигін В.П., Гаєвий В.Ю., Гулай В.С. Теоретико-методичні засади підготовки фахівців фізичної культури і спорту з використанням технологій дистанційної освіти. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. 2021. Вип.5 (136). С. 112–117.

8. Шило С.І. Удосконалення навчально-виховного процесу на основі впровадження інноваційних технологій як засіб розвитку творчої особистості учасників педагогічного процесу. [Електронний ресурс] / С.І. Шило, Т.В. Савченко. Запоріжжя, 2014. 30 с.

2.6 Практичне заняття 6

Тема: Методичні засади підготовки та проведення лекції з урахуванням інклюзивного підходу

Мета: сформувати у здобувачів вищої освіти розуміння методичних засад підготовки та проведення лекції в умовах інклюзивного навчання, розкрити її функції, структуру та особливості організації, а також розвинути вміння проектувати інклюзивно орієнтовану лекцію з урахуванням різних освітніх потреб здобувачів вищої освіти.

Завдання:

- проаналізувати роль лекції у системі вищої освіти;
- визначити переваги та обмеження лекційної форми навчання;

- розкрити підходи до підготовки та проведення лекції в умовах інклюзії;
- сформувати навички розробки інклюзивної лекції.

Основні поняття: *лекція; інклюзивна лекція; інклюзивний підхід; доступність навчання; адаптація; диференціація.*

2.6.1. План:

1. Лекція у системі вищої освіти.
2. Типи лекції та її структурні компоненти.
3. Етапи підготовки та проведення інклюзивної лекції.
4. Особливості організації проведення лекції в умовах інклюзивного навчання.
5. Розробка фрагменту інклюзивної лекції.

2.6.2. Завдання для здобувачів вищої освіти:

1. Розробити фрагмент інклюзивної лекції (тема на вибір студента з будь-якої дисципліни, яка викладається на даний момент). Визначте її структуру, методи подання матеріалу.
2. Вирішити ситуацію 1: у групі навчається здобувач вищої освіти з порушенням зору. Викладач планує лекцію-презентацію з великою кількістю слайдів і графіків. Як викладачу адаптувати матеріал, щоб усі здобувачі вищої освіти змогли повноцінно сприймати матеріал? Які психологічні та комунікативні принципи потрібно враховувати?

2.6.3. Питання для самоконтролю:

- Які функції виконує лекція у вищій школі ?
- Як змінюється роль лектора в умовах цифровізації освіти?
- Які компоненти визначають ефективність лекції?
- Як змінюється сприйняття лекції здобувачами вищої освіти різних поколінь (Z-покоління, Alpha)?
- Які основні види лекцій виділяють у педагогічній теорії? (вступна, проблемна, візуальна, лекція-презентація, лекція-дискусія тощо)
- У чому специфіка проблемної лекції порівняно з традиційною?

- Які психологічні особливості необхідно враховувати під час організації інклюзивної лекції?

- Як варто використовувати презентацію, відео, схеми в інклюзивній групі?

- Як визначити дидактичну мету і головну ідею лекції?

2.6.4. Методичні рекомендації:

Під час підготовки відповіді на *перше питання* практичного заняття необхідно проаналізувати значення лекції у системі вищої освіти. Визначте її основні функції, сильні сторони та обмеження як форми організації навчання.

Підготовка *другого питання* передбачає розгляд типів лекцій та їх структурних компонентів. З'ясуйте з яких елементів складається ефективна лекція.

Під час підготовки *третього питання* практичного заняття проаналізуйте підходи до підготовки та проведення лекції з урахуванням інклюзивного підходу. Визначте, як забезпечити доступність навчального матеріалу.

Підготовка *четвертого питання* плану практичного заняття вимагає аналізу психологічних особливостей організації інклюзивної лекції. З'ясуйте, як враховуються індивідуальні особливості здобувачів вищої освіти.

Під час підготовки *п'ятого питання* практичного заняття розробіть фрагмент інклюзивної лекції та представте на занятті. Визначте її структуру, вид, методи подання матеріалу та способи адаптації до різних освітніх потреб.

2.6.5. Література:

1. Вітвицька С.С. Педагогіка вищої школи:практикум. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2023. 174 с.

2. Нагаєв В.М., Портян М.О. Методика викладання у вищій школі: навч. посіб. Вид. 2-ге, перероб. і доп. Харків: Стильна типографія, 2018. 289 с.

3. Стинська В.В. Методика викладання у вищій школі: навчальний посібник. Івано-Франківськ, 2022.180 с.

4. Сучасна лекція: методика підготовки і проведення: методичний посібник /уклад Н.В. Безлюдна, О.І Безлюдний, О.Л. Кірдан, О.М. Коберник. Умань : Візаві, 2017. 102 с.

2.7 Практичне заняття 7

Тема: Методичні засади підготовки та проведення семінарських, практичних і лабораторних занять в умовах інклюзивного навчання

Мета: сформувати у здобувачів вищої освіти розуміння методичних засад підготовки та проведення семінарських, практичних і лабораторних занять в умовах інклюзивного навчання, розкрити їх функції та особливості організації, а також розвинути вміння адаптувати навчальний процес до різних освітніх потреб здобувачів вищої освіти.

Завдання:

- проаналізувати роль і значення практичних форм навчання у закладах вищої освіти;
- визначити функції семінарських, практичних і лабораторних занять в умовах інклюзивного навчання;
- охарактеризувати особливості підготовки та проведення різних видів занять з урахуванням освітніх потреб здобувачів вищої освіти;
- розкрити підходи до організації самостійної роботи студентів в інклюзивному середовищі;
- визначити форми та види самостійної роботи з урахуванням принципів доступності, диференціації та індивідуалізації.

Основні поняття: *семінарське заняття, практичне заняття, лабораторне заняття, практичні форми навчання; адаптація; диференціація.*

2.7.1. План:

1. Роль і значення практичних, семінарських, лабораторних занять у системі вищої освіти.
2. Особливості підготовки та проведення різних видів занять.
3. Підходи до організації самостійної роботи студентів як складової навчального процесу.
4. Форми і види самостійної роботи.
5. Розробка фрагменту практичного заняття.

2.7.2. Завдання для здобувачів вищої освіти:

1. Розробити фрагмент практичного заняття (тема на вибір студента з будь-якої дисципліни, яка викладається на даний момент).

2. Вирішити ситуацію 1: на практичному занятті здобувач вищої освіти має труднощі з участю у рольових іграх через порушення мовлення (заїкання). Як адаптувати завдання для такого здобувача вищої освіти? Які методи невербальної комунікації можна застосувати? Як залучити одногрупників до командної взаємодії?

2.7.3. Питання для самоконтролю:

- У чому різниця між практичним, семінарським та лабораторним заняттям?
- Які дидактичні цілі реалізуються через практичні форми навчання?
- Які сучасні форми практичних занять є найефективнішими? (тренінги, воркшопи, кейс-методи)
- Як адаптувати практичне заняття до інклюзивного освітнього середовища?
- Які етапи включає підготовка викладача до проведення практичного, семінарського заняття?
- Які методи слід використовувати для активізації активності студентів під час семінарських занять?
- Яку роль відіграє самостійна робота студента під час в навчальному процесі?

2.7.4. Методичні рекомендації:

Під час підготовки відповіді на *перше питання* практичного заняття проаналізуйте роль і семінарських, практичних, лабораторних занять у системі вищої освіти. Визначте їх основні функції та місце в організації в організації навчального процесу в умовах інклюзії.

Підготовка *другого питання* передбачає розгляд особливостей підготовки та проведення різних видів занять. З'ясуйте, як враховуються індивідуальні освітні потреби здобувачів вищої освіти.

Під час підготовки *третього питання* практичного заняття проаналізуйте підходи до підготовки та організації самостійної роботи студентів як складової навчального процесу. Визначте роль викладача у її плануванні та супроводі.

Підготовка *четвертого питання* плану практичного заняття вимагає розгляду форм і видів самостійної роботи. З'ясуйте, як забезпечити доступність навчальних завдань та їх диференціацію.

Під час підготовки *п'ятого питання* практичного заняття розробіть фрагмент практичного заняття та презентуйте на занятті. Визначте його структуру, методи подання матеріалу та способи адаптації до різних освітніх потреб (на вибір студента).

2.7.5. Література:

1. Вітвицька С.С. Педагогіка вищої школи: практикум. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2023. 174 с.
2. Методика професійної освіти: навчальний посібник / Д.О. Чернишев, К.І. Почка, Г.Л. Корчова, Ю.С. Красильник, М.В. Руденко. Київ: ЦП «Компринт», 2024. 224 с.

2.8 Практичне заняття 8

Тема: Психологія особистості викладача як суб'єкта інклюзивного навчання.

Мета: сформувати у здобувачів вищої освіти цілісне розуміння психологічних особливостей особистості викладача як суб'єкта інклюзивного навчання, розкрити чинники його професійної готовності, а також розвинути вміння аналізувати бар'єри педагогічної діяльності та будувати ефективну взаємодію зі здобувачами вищої освіти з різними освітніми потребами.

Завдання:

- проаналізувати роль викладача як суб'єкта інклюзивного освітнього середовища;
- визначити ціннісні орієнтації та професійну культуру викладача
- охарактеризувати індивідуально-психологічні особливості педагогів та їх вплив на навчання;
- розкрити структуру та рівні психологічної готовності викладача до діяльності в інклюзивному освітньому середовищі;

- визначити сутність інклюзивної компетентності та шляхи її розвитку;
- визначити та проаналізувати бар'єри у діяльності викладача в інклюзивному освітньому середовищі;
- розглянути труднощі викладацької діяльності та способи їх подолання.

Основні поняття: *викладач як суб'єкт навчання; інклюзивна компетентність; професійна культура; психологічна готовність; ціннісні орієнтації; професійна діяльність викладача..*

2.8.1. План:

1. Загальна характеристика особистості викладача як суб'єкта освітнього процесу.
2. Ціннісні орієнтації та професійна культура викладача.
3. Психологічна готовність викладача до роботи в умовах інклюзії.
4. Інклюзивна компетентність викладача та шляхи її розвитку.
5. Бар'єри, які виникають у викладацькій діяльності в умовах інклюзії.

2.8.2. Завдання для здобувачів вищої освіти:

1. Оберіть одну складову інклюзивної компетентності (психологічну, соціальну, професійну, методичну) та опишіть дії та методи, які можна застосувати для розвитку себе як майбутнього викладача.
2. Створіть професійний профіль викладача інклюзивного навчання.

2.8.3. Питання для самоконтролю:

- Що таке інклюзивна компетентність викладача?
- Якими є основні характеристики викладача як суб'єкта інклюзивного навчання?
- Яку роль відіграють ціннісні орієнтації у професійній діяльності викладача?
- Що включає психологічна готовність до інклюзивного навчання?
- Які складові інклюзивної компетентності викладача?
- Які труднощі та бар'єри виникають у діяльності викладача в умовах інклюзії та як їх подолати?

2.8.4. Методичні рекомендації:

Під час підготовки *першого питання* практичного заняття проаналізуйте загальну характеристику викладача як суб'єкта інклюзивного освітнього процесу. Визначте його роль та функції у забезпеченні ефективної взаємодії.

Підготовка *другого питання* передбачає розгляд ціннісних орієнтацій та професійної культури викладача. З'ясуйте, як вони впливають на організацію інклюзивного навчання.

Під час підготовки *третього питання* практичного заняття проаналізуйте психологічну готовність викладача до роботи в умовах інклюзії, її структурні компоненти та рівні сформованості.

Підготовка *четвертого питання* плану практичного заняття вимагає аналізу інклюзивної компетентності викладача та шляхів її розвитку у професійній діяльності.

Під час підготовки *п'ятого питання* практичного заняття проаналізуйте психологічні бар'єри, труднощі викладацької діяльності та особливості педагогічного спілкування зі здобувачами вищої освіти з різними освітніми потребами. Визначте ефективні способи їх подолання.

2.8.5. Література:

1. Вітвицька С.С. Педагогіка вищої школи: практикум. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2023. 174 с.

2. Інклюзивне навчання осіб з інвалідністю у системі вищої освіти України: колективна монографія. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. 138 с.

3. Кальченко Л. В. Формування інклюзивної компетентності викладачів як чинник розвитку соціально-педагогічної роботи з молоддю з особливими потребами.

URK:<https://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/1931/Kalchenko.pdf;jsessionid=E60F70B1F4FEB29AB0C934BDA414CE2C?sequence=1>

4. Методика професійної освіти: навчальний посібник / Д.О. Чернишев, К.І. Почка, Г.Л. Корчова, Ю.С. Красильник, М.В. Руденко. Київ: ЦП «Компринт», 2024. 224 с.

5. Опаріна А. Інклюзивна компетентність педагогів закладів професійної (професійно-технічної освіти) як вимога сьогодення. С. 382–386. DOI:10.32835/2786-619X.2023.2.9.382-386.

6. Чайковський М. Є. Інклюзивна компетентність як складова професійної компетентності суб'єктів навчально-виховного процесу. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2012. 2. С. 15–21.

2.9 Практичне заняття 9

Тема: Психологічні основи інклюзивного навчання здобувачів вищої освіти з різними порушеннями здоров'я та індивідуальними відмінностями.

Мета: сформувати у здобувачів вищої освіти цілісне уявлення про психологічні основи інклюзивного навчання, розкрити особливості розвитку особистості студентів з різними освітніми потребами та індивідуальними відмінностями, а також розвинути вміння аналізувати процеси соціалізації та взаємодії в інклюзивному освітньому середовищі.

Завдання:

- проаналізувати психологічні основи інклюзивного навчання;
- охарактеризувати здобувача вищої освіти з особливими освітніми потребами як суб'єкта навчальної діяльності;
- розкрити особливості самооцінки, образу «Я» та внутрішніх суперечностей особистості
- визначити вплив стереотипів на освітню взаємодію;
- дослідити особливості сприйняття учасників освітнього процесу з урахуванням соціокультурних відмінностей;

Основні поняття: здобувач вищої освіти як суб'єкт діяльності; самооцінка, образ «Я», комплекс гандикапу; стереотипи; соціалізація; індивідуальні відмінності; міжособистісна взаємодія; сприйняття; толерантність.

2.9.1. План:

1. Роль особистісних характеристик здобувача освіти у навчальному процесі.

2. Здобувач вищої освіти з особливими освітніми потребами як суб'єкт освітньої діяльності.

3. Стереотипи щодо осіб з різними порушеннями та індивідуальними відмінностями та їх вплив на міжособистісну взаємодію.

4. Особливості сприйняття учасників освітнього процесу.

2.9.2. Завдання для здобувачів вищої освіти:

1. *Вирішити ситуацію.* Студентка активно виконує письмові завдання, але майже не говорить під час занять. Натомість викладач оцінює усні відповіді і часто підкреслює її «пасивність» перед групою. Інші студенти починають сприймати її як незацікавлену або як невстигаючу. Визначте, які особливості поведінки проявляються у студентки? Як дана ситуація впливає на її образ «Я»? Які помилки допускає викладач у взаємодії? Запропонуйте стратегії створення безпечного середовища та альтернативні способи залучення та оцінювання студентки.

2. *Вирішити ситуацію.* У групі навчається іноземний студент, який має інші культурні норми спілкування (уникає прямого зорового контакту, говорить тихіше, повільніше). Деякі студенти сприймають це як невпевненість або некомпетентність. Під час групових завдань його рідко обирають у командну роботу. Проаналізуйте вплив культурних стереотипів на взаємодію. Які бар'єри виникають у комунікації? Яку роль має відігравати викладач у формуванні інклюзивного середовища?

2.9.3. Питання для самоконтролю:

- Які психологічні особливості притаманні здобувачам вищої освіти з особливими освітніми потребами?

- Як формується самооцінка та образ «Я» у інклюзивному освітньому середовищі?

- Який вплив мають стереотипи на взаємодію в освітньому середовищі?

- Які чинники впливають на сприйняття учасників освітнього процесу?

2.9.4. Методичні рекомендації:

Під час підготовки *першого питання* практичного заняття проаналізуйте психологічні основи інклюзивного навчання. Визначте роль особистісних характеристик здобувача вищої освіти у навчальному процесі.

Підготовка *другого питання* передбачає розгляд особистості здобувача вищої освіти з особливими освітніми потребами як суб'єкта освітньої діяльності. З'ясуйте особливості його самооцінки, образу «Я» та внутрішніх суперечностей.

Під час підготовки *третього питання* практичного заняття проаналізуйте вплив стереотипів щодо осіб з різними порушеннями на освітню взаємодію.

Підготовка *четвертого питання* плану практичного заняття вимагає аналізу особливостей сприйняття учасників освітнього процесу з урахуванням соціальних, культурних та інших відмінностей.

2.9.5. Література:

- 1.Борисюк А. Стереотипи та якість життя. URL: <https://www.bsmu.edu.ua/blog/1300-stereotipi-ta-yakist-zhittya/>
2. Вітвицька С.С. Педагогіка вищої школи: практикум. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2023. 174 с.
3. Кузьмін Д.В., Леміш Н.О. Соціально-педагогічна підтримка здобувачів освіти, які опинились у складних життєвих обставинах. *Інноваційна педагогіка*. 2024. Вип.67. Том. 2. С.246–251.
- 4.Інклюзія: форми роботи / упоряд. С. Дмитренко. Київ : Перше вересня. 2019. 199 с.
5. Зарицька В.В. Психологія комунікативної толерантності в умовах навчання. Херсон: Гельветика, 2019. 209 с.
6. Козуля В. Інклюзивне освітнє середовище: сутність та особливості. *Молодь і ринок*. 2020. №5 (184). С. 131–136.

ПИТАННЯ ДО ІСПИТУ

1. Основні поняття методики викладання у вищій освіті як навчальної дисципліни.
2. Мета, завдання та предмет методики викладання у закладах вищої освіти.
3. Основні категорії методики викладання.
4. Сутність та загальна характеристика інклюзивного навчання.
5. Ключові поняття інклюзивної освіти.
6. Основні терміни інклюзивного навчання: інвалідність, інклюзивне навчання, інклюзивна група, стереотип, ейджизм, ейблізм, гандикап, ксенофобія, інклюзивне освітнє середовище, суб'єкт інклюзивного навчання, особливі освітні потреби.
7. Переваги інклюзивного навчання для всіх учасників освітнього процесу.
8. Основні напрями розвитку інклюзивної освіти у закладах вищої освіти України.
9. Сутність і специфіка психологічної безпеки інклюзивного освітнього середовища: поняття, основні чинники, потенційні ризики.
10. Психологічна безпека особистості учасників освітнього процесу в умовах інклюзії.
11. Основні характеристики та індикатори психологічної безпеки в умовах інклюзивного навчання (психологічна захищеність, задоволеність освітнім середовищем, референтна значущість).
12. Психологічна напруга як чинник зниження рівня психологічної безпеки.
13. Особливості забезпечення психологічної безпеки освітнього простору ЗВО в умовах інклюзивного навчання.
14. Сутність інклюзивного викладання та його роль у формуванні інклюзивної взаємодії.
15. Сутність толерантності: психологічні підходи до її розуміння.
16. Соціально-когнітивний підхід до дослідження толерантності.
17. Шляхи формування толерантного ставлення до осіб з особливими освітніми

потребами.

- 18.Толерантність як поведінковий компонент особистості.
19. Ейблізм (гандикапізм) як прояв інтолерантності в освітньому середовищі.
- 20.Особливості взаємодії учасників освітнього процесу в умовах інклюзії.
21. Міжособистісна взаємодія в інклюзивному навчанні: від формування інклюзивного мислення до розвитку комунікативної компетентності.
- 22.Класифікація та загальна характеристика методів навчання з урахуванням різних освітніх потреб здобувачів вищої освіти.
- 23.Наочні методи навчання в інклюзивному середовищі: особливості використання ілюстрування, демонстрування, самостійне спостереження.
- 24.Словесні методи навчання: адаптація пояснення, інструктажу, бесіди та розповіді з урахуванням доступності сприйняття інформації.
25. Практичні методи навчання (виконання завдань, вправи, лабораторні, практичні роботи) із урахуванням диференціації та індивідуалізації.
26. Активні методи навчання в умовах інклюзії: інтерактивне, проблемне, програмоване навчання в контексті залучення всіх учасників освітнього процесу.
- 27.Форми та методи активного групового навчання в інклюзивному середовищі.
- 28.Ділова гра як метод навчання; можливості застосування з урахуванням різних можливостей здобувачів вищої освіти.
29. Метод «круглого столу» в освітньому процесі як інструмент організації рівноправної взаємодії.
30. Мозковий штурм як спосіб включення кожного учасника у генерацію ідей.
- 31.Кейс-метод: зміст та особливості використання в умовах різнорівневої підготовки здобувачів вищої освіти.
- 32.Використання ігрових методів та технологій в інклюзивному навчанні.
33. Адаптація ігрових практик до можливостей здобувачів вищої освіти.
- 34.Технології навчання на основі проблемних ситуацій в інклюзивному освітньому середовищі.

35. Технології поетапного засвоєння навчального матеріалу з урахуванням індивідуальних можливостей здобувачів вищої освіти.
36. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі в умовах інклюзивного середовища.
37. Технології модульної організації навчання з елементами диференціації.
38. Особистісно-орієнтовані технології в інклюзивному освітньому процесі.
39. Технології дистанційного навчання з урахуванням різних освітніх потреб.
40. Значення лекції у вищій освіті: сильні сторони та обмеження лекційної форми.
41. Типи лекцій та структурні компоненти.
42. Підходи до підготовки та проведення лекції.
43. Психологічні особливості організації інклюзивної лекції.
44. Роль і значення та функції практичних форм навчання у закладах вищої освіти в умовах інклюзії.
45. Особливості підготовки та проведення семінарських, практичних, лабораторних занять з урахуванням різних освітніх потреб здобувачів вищої освіти.
46. Організація та педагогічний супровід самостійної роботи здобувачів вищої освіти як складової навчального процесу в інклюзивному освітньому середовищі.
47. Форми та види самостійної роботи з урахуванням принципів доступності та диференціації.
48. Загальна характеристика викладача як суб'єкта інклюзивного освітнього процесу.
49. Ціннісні орієнтації та професійна культура викладача в умовах інклюзії.
50. Індивідуально-психологічні особливості педагогів та їх вплив на ефективність інклюзивного навчання.
51. Психологічна готовність викладача до професійної діяльності в інклюзивному освітньому середовищі закладу вищої освіти: структура, компоненти, рівні сформованості.

- 52.Розвиток інклюзивної компетентності викладача як необхідної умови ефективної педагогічної взаємодії.
- 53.Психологічні бар'єри у професійній діяльності викладача в умовах інклюзії та шляхи їх подолання.
54. Особливості педагогічного спілкування зі здобувачами вищої освіти з різними освітніми потребами та нозологіями.
- 55.Етичні засади взаємодії викладача в інклюзивному середовищі.
- 56.Педагогічна фасилітація як людиноцентричний підхід у навчанні.
- 57.Труднощі викладацької діяльності в умовах інклюзивного освітнього середовища та способи їх подолання.
- 58.Нормативно-правова база організації інклюзивного навчання у закладах вищої освіти: Закон України «Про вищу освіту», підзаконні акти та положення щодо впровадження інклюзії.
59. Освітньо-професійні програми як основа підготовки фахівців в умовах інклюзивного навчання.
60. Методичні вимоги до оформлення навчально-методичної документації з урахуванням принципів доступності, адаптації та індивідуалізації навчання.
- 61.Здобувач вищої освіти з особливими освітніми потребами як суб'єкт освітньої діяльності.
62. Психологічні особливості: самооцінка, образ «Я», внутрішні та зовнішні суперечності (комплекс гандикапу).
- 63.Стереотипи щодо здобувачів вищої освіти з різними порушеннями в інклюзивному середовищі (порушення слуху, зору, опорно-рухового апарату, мовлення) та їх вплив на взаємодію в освітньому процесі.
- 64.Особливості сприйняття учасників освітнього процесу з урахуванням расових, гендерних, культурних, релігійних та етнічних відмінностей.
- 65.Психологічні аспекти соціалізації здобувачів вищої освіти з особливими освітніми потребами у закладі вищої освіти.

Навчальне видання

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
до практичних занять з дисципліни

«МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ
ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ»
(для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності
А7 Фізична культура і спорт)
(Електронне видання)

Укладач ОСТРЯНКО Тетяна Сергіївна

Оригінал-макет Т.С. Острянко

Підписано до друку _____
Формат 60x84 ¹/₁₆. Папір типогр. Гарнітура Times.
Друк офсетний. Умов. друк. арк. _____. Обл.-вид. арк. _____.
Тираж ____ екз. Вид. № _____. Замов. №. Ціна договірна.

Видавництво Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля

Адреса університета: вул Іоанна Павла II, 17
Тел.+38(050)218 04 78, факс (06452) 4 03 42

E-mail: vidavnictvosnu.ua@gmail.com

